

הליכות עולם לוי

לעילוי נשמת ר' יהודה לוי ז"ל

(חבקות ג' ו')

פרשת שמות

זמן ר"ת	צאת השבת	חלקת נרות לחג	לוח אור החיים
17:58	17:24	16:33*	י-ם
17:54	17:23	16:31	ת"א
17:53	17:22	16:31	חיפה
17:58	17:25	16:34	ב"ש

* לנותרים 40 דק': 16:13

ה' הוא המלך

שכאשר פנה בתחילה למילדות נפל עליהם פחד גדול, והלא הן עומדות לפני מלך מצרים שברגע אחד יכול להורגם, והתורה מתארת את אימת מלך מצרים שהיתה עליהם, בכך שהיא קורא לו בשם מלך מצרים מבלי שמו, לומר שמלכותו ותקיפותו הפחידה אותו. אולם בפועל הן פחדו מאת ה' יתברך לעבור על דברו, הרבה יותר מאימתן ממלך מצרים, והטעם פשוט, שכן ה' הוא האלוקים ומלך מלכי המלכים, ולפני דברו מי יעמוד, ואילו מלך מצרים הוא בשר ודם היום כאן ומחר בקבר, ולכן כאשר הגיעו לידי מעשה, מתארת התורה (פס' י"ז) וַתִּירָאן הַמִּיֻלְדוֹת אֶת הָאֱלֹקִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דָּבַר אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַתִּסְתְּיֵינן אֶת הַיְלָדִים, שכנגד הפחד ממלך מצרים עמד הפחד מן האלוקים, דוקא שם אלוקים שפירושו תקיף ובעל היכולת ובעל כוחות הכולם (כמבואר בשו"ע סי' ה'), ואמנם עדיין פרעה נקרא מלך מצרים, שכן היה להן פחד ממנו אך ביטלו אותו כנגד האלוקים.

אולם כאשר קרא להם פרעה ושאל אותם מדוע עברו על דבריו, הם היו לאחר מעשה כבר, וכל הנסיון של האדם הוא דוקא בשעת המעשה אבל לאחר מכן, הוא רואה שאין כאן נסיון בכלל, וגם שמחמת שחזיקו את עצמן בביטחון בה' יתברך שהוא האלוקים ואין עוד מלבדו, אז כאן התורה כבר מכנה אותו בשם פרעה סתם, דהיינו שלא ראו בו אפילו כמלך זוטור וכ"ש לא מלך של מעצמה הנקראת מצרים, אלא פרעה, בשם העצם, שהן הרגישו לפני ה' ממש, ואין שום גבהות לפני המקום, וראו את פרעה כאחד האדם ממש, וזה מה שעמד להם להיות איתנות בדעתן ולא להתחשב בו, ולכן גם אמרו לו תירוץ שאפילו ילד לא היה מקבל אותו, שהנשים העבריות יולדות לבד, אולם ברגע שהן יראות מה' בלבד, אין להם שום פחד לומר אפילו שטויות לפני מלך מצרים, ופרעה יקבל את זה כאמת גמור מהפחד שיפול עליו. וזה היה עיקר נסיונו של נשים צדקניות אלו, וגם עיקר קיבול שכון, ולכן כאשר התורה (בפס' כ"א) משבחת אותם על מעשיהם, אינה אומרת שלא הרגו את הילדים ולכן ויעש להם בתים, אלא שיראו את האלוקים ולכן ויעש להם בתים, דהיינו השכר כאן הינו על היראה ולא על עצם הצלת הילדים.

ואמנם בזה לא תם, פרעה בעצמו נפל עליו פחד אלוקים מאותן נשים, ולכן לא עשה להן דבר, וכבר איננו מבקש מהן שמכאן ואילך ישמעו לו וכיו"ב, אלא פשוט מצוה לכל עמו, שמאחר שהיה מזולזל בעיני המילדות, היה מזולזל גם בעיני עצמו, ולכן גם כאן התורה מכנה אותו בשם העצם פרעה בלבד, שכך הוא הרגיש ובשל כך לא הרגיש בזיון לגלות סודות מלוכה מה כונתו לעשות. וכזה בנין גם את המידה כנגד מידה שנתן להם הקב"ה למילדות שעשה להם בתים, ופירשו רבותינו בתי מלכות כהונה ולויה, והיינו כאשר הם יראות ממלך המלכים ורואות שרק הוא המלך, ה' נתן להם מלוכה ושררה, וזהו כל ענין הבתים הללו, שמי שירא מה' בלבד הוא ראוי למלוך, אך מי שירא מבשר ודם, הרי שבשר ודם מולך עליו ואין הוא ראוי למלוכה.

אחים יקרים, הבנו את פסוקי התורה ועמדנו על שינוייהם המחכימים, ולמדנו מוסר השכל עצום לכל החיים, ה' הוא המלך ואין עוד מלבדו, אך לא רק נאמר זאת בפנינו, אלא כך גם ניישם זאת למעשה בכל חיינו, וכאשר כך נחיה ונמליך את ה' בעולם ולא את בריותיו, גם הוא ימליך אותנו על בריותיו ולא לבריותיו למלוך עלינו.

בתחילת פרשתנו אנו קוראים על גזירתו של פרעה על עם ישראל להרוג את הזכרים, לצורך גזירה זו הוא השתמש בשתי מילדותות ותיקות שהיו במצרים, שפרה ופועה שרבותינו אמרו שהם היו אם ובתה, יוכבד ומרים, וכידוע הן לא עשו את דבר פרעה מלך מצרים ולא רק שלא הורע להן אלא אדרבה הקב"ה עשה להם בתים בשכון, וצריך להבין מה טיבן של בתים אלו, ומה המידה כנגד מידה, ואיך בכלל קיבלו אומץ להתנגד ולעשות היפך דבריו של פרעה מלך מצרים, על זאת נקרא במאמרנו בס"ד.

ותחילה נשים לב איך התורה מתארת את הדו שיח שבין פרעה והמילדות, בתחילה (פס' ט"ו) כאשר פרעה פונה אל המילדות העבריות ואומר להם את רעיונו האכזרי להמית את כל הזכרים בעת הלידה, הוא מתואר בתורה בתור מלך מצרים בלא להזכיר את שמו פרעה כלל, וכן כאשר התורה מספרת (פס' י"ז) שהמילדות יראו מה' ולא עשו כדברי פרעה, שוב הוא נזכר בתואר מלך מצרים בלא להזכיר את שמו פרעה, וכן כאשר פרעה קורא למילדות לברר איתן את מעשיהן, ובלשונו הן נקראות "לשימוע", שוב נזכר פרעה בשם מלך מצרים, אולם כאשר עונות לו המילדות (בפס' י"ט) את תשובתן למעשיהן, כבר אינו נזכר כמלך מצרים ואפילו לא בתואר מלך סתם, אלא רק בשם פרעה בלבד, וכן כאשר פרעה גוזר על כל עמו שיזרקו את הזכרים (בפס' כ"ב) שוב התורה מכנה אותו בשם פרעה בלבד בלא שום תואר. והדבר מפליא מדוע התורה משנה מתחילת הדו שיח שביניהם לסופו.

וכאשר נתבונן בתירוץ שאמרו לפרעה הדבר יפליא אותנו עוד יותר, שהן אומרות שהנשים העבריות הם יולדות לבד וכלל אינן צריכות אותו, ואם האמת כדבריהן, מי נתן להן את התואר מילדות העבריות, בודאי לא הנשים המצרות שכלל לא חיו איתם ולא קראו להם לילדם. ועוד מדוע לא אמרו כך מתחילה, שמענו אדוני איננו מילדות את העבריות. ועוד מה גבורתם של הנשים העבריות שיוולדות לבד.

והנה יש עוד שינוי מהותי נוסף בין התחלת הגזירה לסופה, בתחילה פרעה מבקש מהמילדות להמית את הזכרים ולא לכל עמו, ובודאי ביקש להסתיר את מעשיו שלא יהיה ניכר מהם תוכניתו המרושעת שברצונו להרוג את הילדים היהודים, ואולם בסוף מגלה את פרצופו האמיתי ואומר לכל עמו בריש גלי להרוג את הזכרים, והיא אכזריות נוראה בפרט לפי דברי רבותינו שאמר גם לעמו לזרוק את ילדיהם, וכל זה מדוע רק מפני שנולד המושיע של ישראל, ואנחנו צריכים להמשיך להחזיק בהם כעבדים, ולכן המחיר הוא שאלפי תינוקות בין ממצרים בין מישראל ימותו ביום זה. וצריך להבין מה אירע, איך הוא לא התבייש כמו בתחילה.

ולפני שנבאר דברים אלו, נעמוד על דבר מענין נוסף, שבסוף הפרשה כאשר התורה רוצה לסכם לנו את מעשי המילדות ושכון, היא אומרת (פס' כ"א) וַיְהִי כִּי יָרְאוּ הַמִּיֻלְדוֹת אֶת הָאֱלֹקִים וַיַּעַשׂ לָהֶם פְּתִימִים, ולכאורה מעשיהן היה שהצילו את הילדים ולא עוד אלא שהחיו אותם (וכפי שמפרש רש"י) וא"כ מדוע התורה לא אומרת ויהי כי החיו המילדות את הילדים ויעש להם בתים, מדוע התורה תולה זאת ביראת ה' שהביאה אותם להנצל מעבירה, והלא כל זהירות מעבירה נובע מתוך יראת שמים, ומדוע הזכירה זאת כאן התורה במפורש.

ומעתה נראה לבאר בס"ד את השוני שבשמות התואר של פרעה, שבתחילה הוא מכונה מלך מצרים סתם, ולבסוף פרעה בלבד,

לוח ניסן
 מחסות
 מסכים וישיבות
 לבתי כנסת וישיבות
 077-2233565

טעון גניזה | נא לא לקרוא בשעת התפילה וקריאת התורה!

להצלחת חן אמיניאן בת רחל, ולהצלחת כלל ישראל הנמצאים בכל מקום ואתר, הי' ישמרו ויצילם מכל צרה ופגע.

הליכות וזהלכות

אל תיקרי הליכות אלא הלכות (נידה ע"ג).

הליכות למוצאי שבת (המשך, סעודה רביעית)

מספר משלי שדוד המלך ע"ה ואליהו הנביא תלויים באחדות ובצדקה, ה' יזכנו לביאתם במהרה בימינו].

צא. בסיום ברכת המזון של כל יום נוהגים לומר הפסוק מתהלים (סוף מזמור י"ח) מגדל ישועות מלכו ועשה חסד למשיחו לך ולזרעו עד עולם, ואולם בשבתות וימים טובים מנהג כל ישראל לומר את הפסוק האמור בספר שמואל (ב' סוף פרק כ"ב) מגדול ישועות מלכו ועשה חסד למשיחו לך ולזרעו עד עולם. [נדע ששני פרקים אלו הים, אך יש בהם כמה שינויי לשונות ורבותינו למדו מכך כמה דברים עיין לדוגמא בגמרא (תענית י.), ובמדרש (שיר השירים רבה פרשה א' פסקה ט"ז)]. והוא ע"פ דברי האבודרהם (הלכות ברכות, שער ראשון) וז"ל: וקבלתי מרבתי כי בשבת יש לומר מגדול ישועות בואו, ובחול מגדיל ביו"ד, ועיין שם בטעמיו, והובא לשונו בדרכי משה (סי' קפ"ט) ובדרישה (שם). [והנה הכנה"ג בהגהות הטור (סי' קפ"ט) הביא דברי האבודרהם וכתב, דמשמע ממנו דדוקא בשבת ויו"ט הוא שצריך לומר מגדול, אבל בראש חודש יאמר מגדיל, אבל מנהגם הוא לומר גם בראש חודש מגדול, וכ"כ המ"א (סי' קפ"ט ס"א א) בשם הכנה"ג שגם בראש חודש אומרים מגדול. וכך הדין מוסכם וכן נוהגים כל העדות]. ואמנם כל אלו הפוסקים לא הזכירו מה הדין בסעודה רביעית, שמצד אחד אפשר לומר מכיון שנערכת בצאת השבת כבר אין דינה כשבת ויאמר מגדיל, ואפשר שכיון שהיא באה ללוות את השבת ולכבודה, ולכן היא נקראת סעודה רביעית, דהיינו המשלימה את סעודות ג' סעודות שבת, וא"כ נאמר בה מגדול כמו בשבת.

צב. והנה רבנו האר"י לא הזכיר בדבריו כלל מענין אמירת מגדיל או מגדול, לא בימות החול ולא בשבת וממילא בודאי שלא נתבאר בדבריו דין מוצאי שבת, והנה בספר חמדת ימים (שבת פרק י"ח) כתב שבברכת המזון של סעודה רביעית צריך לומר מגדול ישועות מלכו כמו בסעודות שבת. [ונראה שהולך לשיטתו שזה המשך לסעודות השבת]. ואולם בסדור חסד לאברהם טוביאנה (דף קכה ע"ב) כתב וז"ל: כתב הרב חמדת ימים שיאמר מגדול, ונראה לי שיאמר מגדיל, וכן הסכים עימי הרב המובהק כמוהר"ר מסעוד אלפסי כ"ע. עכ"ל. וכידוע שבעל הסדור היה מקובל גדול וסידר את כל סידורו על פי דברי רבנו האר"י והחמדת ימים, ובכל זאת נטה ממנו כאן. אולם האחרונים נראה שנקטו כדברי החמדת ימים, [עיין בכף החיים (פלאגי סי' ל"א אות נ"ט) ובבא"ח (ש"ר חוקת י"ט, וש"ש ויצא כ"ז) כתב לומר בסעודה רביעית מגדול, ובודאי שסמך על החמדת ימים. וכ"כ בכה"ח (סוף סי' קפ"ט ס"א י"א)]. ואמנם בספר חסד לאלפים (סי' קפ"ט) כתב ויש אומרים שגם בסעודת מוצאי שבת אומר מגדול. ע"כ. ומשמע שאינו פשוט בעיניו שכך הדין. ובספר הליכות עולם (ח"ג עמ' קס"ו) פסק שיאמר מגדיל במוצאי שבת, והסתמך על דברי החסד לאברהם, הנוכר ע"ש. וכ"פ בילקוט יוסף (סי' ש' סני' י"ד) אלא שהוסף שמי שאומר מגדול יש לו על מי שיסמוך. [וראיתו בספר "רבנו" על מרן הגר"ע יוסף זצ"ל שכתב (עמ' נ"ז, י"ד שבט תשנ"ט): שאלתי אותו מה לומר מגדיל או מגדול, וענה לי רבנו זה לא דבר של הלכה יאמר כך זה בסדר וגם כך זה בסדר. עכ"ל, וזה סמך לדברי הילקוט יוסף]. ואחרי היקף והנעים אייל לוי הי"ו הציע שיאמר שניהם, מגדיל מגדול ישועות מלכו, וכמו שאנו עושים בכמה דברים שמסופקים במילה הנוכח לאומרה, והוא במקום שאין חשש של הפסק. ולענ"ד דבריו נאמנו עד מאוד. [ובתשובה הארכתי בכל האמור בהלכה זו והקודמת והבאתי גם ראיות לדבריו].

פז. כתב בספר חמדת ימים (שבת פ"ח) שאחר שסידר שולחנו יעמוד ויאמר: אתקינו סעודתא דמהימנותא, אתקינו סעודתא דא היא סעודתא דדוד מלכא משיחא, דאברהם ויעקב אתיין לסעודא בהדיה. עכ"ל. ואמנם הבא"ח (ש"ש ויצא אות כ"ו) כתב וז"ל: אומרים קודם נטילה אתקינו סעודתא דמהימנותא, דא היא סעודתא דדוד מלכא משיחא, ולא העתיק את השאר, והוא הולך לשיטתו שכתב בשו"ת סוד ישירים (ח"ד סי' י"א) שלא לומר את הסיום, מפני שבסדור הרש"ש הוא לא נזכר, ונראה שבסעודה רביעית ינהג כמותו. [ואע"פ שלעיל בהליכות ליל שבת (הל' ק"ד) הוכחנו שלא כדבריו מדברי היר"א, וכן בהליכות ליום שבת (הל' קפ"ו), העלינו שטוב ונכון לומר את הסיום וכמו שכתוב בשער הכונות לרבנו האר"י, מ"מ בסעודה רביעית שרבנו האר"י לא הזכיר כלל לומר "אתקינו סעודתא", ובספר פרי עץ חיים (שער השבת פ"ז) כתב רק לומר דא היא סעודתא דדוד מלכא, וכל הפתיחה והסיום נזכר רק בדברי החמדת ימים, יש לסמוך על הבא"ח ולא לומר את הסיום. כן נלע"ד].

פת. עוד כתב החמדת ימים (שם) לומר קודם הסעודה וז"ל: ליחדא שמא דקודשא בריך הוא ושכינתיה וכולי, הנה אנכי בא לסעוד סעודה ד' של שבת ללוות את המלכה וללוות מהנפש יתירה בחינת חיה שבה המסתלקת עתה, ולהשאיר ברכה בכל סעודתינו בו' ימי החול, ולהאיר בהם מקדושת השבת. ובכן בכח סגולתה שמרנו כאישון ב"ת עין, ובצל כנפיק תסתירנו והושיענו מצער חיבוט הקבר, ותשכין את נר"ן במשכנות מבטחים. ויהי נועם וכו'. עכ"ל. וטוב ונכון לומר זאת, בכדי שיכיון אל המצוה וגם אל הנעשה על ידה.

פט. כתב הב"י (סי' ש') בשם השבלי הלקט (סי' קכ"ט) וז"ל: נהגו לומר פיוטים וזמירות ללוות השבת כדרך שמלוין את המלך בכניסתו וביציאתו. עכ"ל. וכתב הט"ז (סי' ש' סוף ס"א א): ונראה לי שאף על פי שנוהגין לומר זמירות קודם הבדלה נכון לומר אותם אחר ההבדלה דבזה שייך ליווי דהיינו אחר שיצא המלך, ועוד שהוא כמו בכניסה. ע"כ. ורבים נהגו לשורר בעת צאת השבת ובתפילה, כמו שהזכרנו לעיל בהלכה ג' וח', וכן בעת שעושה את ההבדלה, ובפרט שירים שמזכרים בהם אליהו הנביא, אמנם גם בסעודה רביעית ראוי שישוררו שירים כדרך שצריך לשיר בג' סעודות, שעיקר הליווי הוא בסעודה רביעית שעושה לכבוד שבת המלכה, וכמו שכתבו הראשונים והבאו לעיל בהלכה ע"ז. והבא"ח (ש"ש ויצא כ"ו) כתב: ואומרים פיוטים השייכים לדוד המלך עליו השלום בתוך הסעודה. ובספרו לשון חכמים (ח"א סי' ה') כתב את שירו המפורסם "על בית זה ויושבהו תהיה ברכת אליהו" [שאמנם נוהגים לומר אותו בתנוכת הבית, אבל הוא תיקנו לאומרו כל מוצאי שבת], וכן שיר לאברהם אבינו ע"ה, שיום ראשון הוא בחינת אברהם איש החסד, וגם שיר לדוד המלך ע"ה, שסעודה זו היא כנגדו. ואשרי מי שאוחז בדרכו דרך הקודש ומקדש את כל סעודותיו ומעשיו.

צ. עוד כתב הבא"ח (שם ויצא כ"ו) וז"ל: גם בשביל לימוד ועסק תורה מתוך סעודה זו, על כן מנהגינו לומר פתיחת אליהו זכור לטוב עוד הפעם בתוך סעודה זו, וגם כי הוא המבשר טוב על מלכות משיח בן דוד שיבא במהרה בימינו אמן, ולכך אנחנו אומרים בברכות ההפטרה שמחנו ה' אלהינו באליהו הנביא עבדך, ובמלכות בין דוד משיחך. עכ"ל. [ועיין שם עוד שהביא רמז

